

Zenon Królikowski, Bogusław Stankiewicz

POTENCJAŁ EKONOMICZNY WOJEWÓDZTW – WYBRANE CECHY W LATACH 1999–2009

THE ECONOMIC POTENTIAL OF VOIVODSHIPS – SELECTED ELEMENTS IN 1999–2009

Zakład Polityki Gospodarczej i Turystyki, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Żołnierska 47, 72-210 Szczecin, e-mail: Zenon.Krolikowski@zut.edu.pl

Summary. The differentiation of economic potential of voivodships is the basis of rational regional policy. Study presents the value of selected units of economic potential provinces in 1999–2009. The audits were steered on matters of population of working age, share of industry and agriculture in gross value added and gross domestic product *per capita*. Share of industry in gross value added grows. The gross domestic product *per capita* enlarges.

Słowa kluczowe: gospodarka regionalna, ludność w wieku produkcyjnym, produkt krajowy brutto, udział przemysłu i rolnictwa w gospodarce województw.

Key words: gross domestic product, population of working age, regional economy, share in gross value added industry and agriculture.

WSTĘP

Racjonalna polityka regionalna jest kształtowana na podstawie wiedzy o stopniu zróżnicowania wybranych cech potencjału ekonomicznego województw. Brak odpowiedniej bazy porównawczej utrudnia tworzenie i następnie realizację strategii rozwoju jednostek samorządu terytorialnego. Porównania międzyregionalne mogą być wykorzystane do diagnozy aktualnego stanu gospodarki województwa i formułowania programów poprawy jego pozycji konkurencyjnej. Kogut-Jaworska (2008) wskazuje, że czynniki lokalnego rozwoju mogą być uruchamiane, a bariery tegoż rozwoju likwidowane w procesie współpracy powiatów i w skali województw. Heffner i Polko (2006) akcentują duże znaczenie współpracy regionalnej. Rozwój prowadzący do zmniejszania dysproporcji istniejących w poziomie rozwoju gospodarczego jest oczekiwaną wartością polityki rozwoju regionalnego. Radziwiłł (1999) permanentnych i długotrwałych nierówności regionalnych upatruje w tak zwanych efektach aglomeracyjnych. Ich istotą jest większa chłonność rynków regionów silnych gospodarczo. Tam koncentruje się popyt, tam też powstaje efekt podażowy w sferze usług biznesowych i zasobów pracy stymulujących rozwój gospodarczy. Inaczej sytuacja przedstawia się w regionach słabszych gospodarczo, oddalonych od dużych ośrodków podaży i popytu. Ryzyko związane z kosztami transportu, a także zaspokojeniem popytu na wykwalifikowanych pracowników i usługi zewnętrzne jest nadmierne w porównaniu z możliwymi efektami. Procedurę analityczną skupiono na kwestiach: udziału ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem, udziału przemysłu i rolnictwa w wartości dodanej brutto, wartości produktu krajowego brutto *per capita* oraz skali zróżnicowania wojewódzkiego wymienionych cech w okresie 1999–2009.

ISTOTA PROBLEMU, MATERIAŁ BADAWCZY

Poziom rozwoju gospodarczego oraz potencjał ekonomiczny województw są efektem procesów przeszłych (historycznych). Aktualną sytuację można postrzegać jako punkt odniesienia oceny wcześniejszych procesów rozwojowych oraz jako stan wyjściowy w projektowaniu przyszłości. Analiza, której wyniki prezentujemy, objęła okres kilku lat przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz kilka lat naszego członkostwa we wspólnocie europejskiej. Początkiem okresu badawczego była sytuacja gospodarcza w 1999 roku, a więc po prawie 10 latach transformacji ustrojowej i funkcjonowania gospodarki rynkowej. Stan wybranych elementów potencjału ekonomicznego województw w 2009 roku zamyka zakres czasowy analizy. Czynności procesu poznawczego ukierunkowano na kwestie: udziału ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem, udziału przemysłu i rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto oraz wartości produktu krajowego brutto *per capita*.

Poznanie elementów potencjału społeczno-gospodarczego oznacza możliwość wyodrębnienia terytoriów atrakcyjnych dla przyszłych inwestorów oraz województw wymagających wsparcia. W badaniu wykorzystano podstawowe elementy statystyki opisowej, w tym analizy porównawczej. Badanie procesów gospodarczych i dysproporcji potencjału ekonomicznego prowadzi do osiągnięcia celów poznawczych i praktycznych. Metodycznie zgromadzona wiedza o istocie procesów gospodarczych jest fundamentem mądrej praktyki. Wiedza teoretyczna i doświadczenia praktyczne sprzyjają procesowi formułowania strategii rozwoju. Analizę oparto na obserwacjach i szacunkach Głównego Urzędu Statystycznego z okresu 1999–2009 oraz, w niektórych zestawieniach, z lat wcześniejszych, opublikowanych w rocznikach statystycznych. Materiały statystyki publicznej stanowią bowiem wiarygodne źródło informacji o procesach gospodarczych.

LUDNOŚĆ W WIEKU PRODUKCYJNYM

Najważniejszym elementem potencjału rozwojowego społeczeństwa jest człowiek i specyfika procesów ludnościowych zachodzących w społeczeństwie. Przyjęto, że wskaźnik procentowy udziału ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem obrazuje następstwa pewnych procesów społecznych, które przebiegały wcześniej, oraz stanowi przesłankę strategicznych decyzji rządowych, w tym między innymi dotyczących przesunięcia wieku uprawniającego do emerytury. Rosnący udział ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem ilustruje wzrost potencjału produkcyjnego regionów i kraju, lecz także proces starzenia się społeczeństwa. Z jednej strony relatywnie rosnąca liczba ludzi w wieku produkcyjnym jest źródłem rozwoju gospodarczego obecnie, ale także wyzwaniem w przyszłości, kiedy liczba pracujących i płacących podatki oraz składki ubezpieczenia społecznego może się zmniejszyć w porównaniu ze stanem bieżącym. W kalkulacjach ekonomicznych uwzględniono wpływ bezrobocia oraz jego fluktuację na oczekiwane korzyści w województwach i kraju. Korzyściami są dochody rozporządzalne ludności służące umacnianiu podstaw materialnych życia jednostki i rodziny, wpływy podatkowe zasilające budżet państwa i budżety samorządowe oraz składki ubezpieczenia społecznego. Bezrobocie umniejsza zalety rosnącej populacji ludzi w wieku produkcyjnym. Tabela 1 prezentuje udział ludności w wieku

produkcyjnym w populacji ogółem w Polsce i w województwach. Wyraźnie dostrzegalny, a nawet znaczący jest wzrost procentowy ludności w wieku produkcyjnym w Polsce z 60,6% w 1999 roku do 64,5% w 2009. Na początku badanego okresu najwyższy udział ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem notowano w województwach: śląskim (62,9%), zachodniopomorskim (62,2), dolnośląskim (62,1) i opolskim (61,6); najniższy w województwie podlaskim (57,8%). W ostatnim roku obserwacji najwyższe wartości wskaźnika stwierdzono w zachodniopomorskim, dolnośląskim (65,8), opolskim (65,7) i śląskim (65,4); najniższy w podlaskim (63,4%). Przeciętna dynamika wzrostu odsetka ludności w wieku produkcyjnym w Polsce w latach 2000–2009, wynosząca 0,39% na rok, jest wysoka. W 1987 roku ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 57,9% ludności ogółem, w 1986 roku – 58%, w 1976 roku – 58,8%, w 1960 roku – 54,7%, w 1950 roku – 58% (Rocznik Statystyczny 1989 1989).

Tabela 1. Ludność w wieku produkcyjnym (w % ludności ogółem) w Polsce i województwach w latach 1999–2009

Zmienne	Rok										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Y ₁	60,6	61,2	61,9	62,2	62,9	63,5	64,0	64,2	64,4	64,5	64,5
Y ₂	62,1	62,7	63,5	63,7	64,5	65,1	65,6	65,8	65,9	65,9	65,8
Y ₃	60,8	61,5	62,2	62,5	63,7	63,8	64,3	64,4	64,6	64,7	64,7
Y ₄	58,2	58,8	59,6	60,0	60,7	61,4	61,9	62,3	62,6	62,9	63,1
Y ₅	61,2	62,0	62,9	63,3	64,1	64,8	65,4	65,7	65,8	65,9	65,8
Y ₆	60,7	61,3	62,0	62,4	63,0	63,5	63,9	63,9	64,0	63,9	63,9
Y ₇	59,5	60,0	60,6	61,1	61,7	62,2	62,7	63,0	63,3	63,5	63,7
Y ₈	60,2	60,8	61,4	62,0	62,7	63,1	63,5	63,7	63,8	63,8	63,7
Y ₉	61,6	62,1	62,7	62,8	63,5	64,1	64,7	65,0	65,4	65,6	65,7
Y ₁₀	58,2	58,9	59,7	59,8	60,7	61,4	62,0	62,6	63,1	63,5	63,8
Y ₁₁	57,8	58,5	59,2	59,5	60,4	61,1	61,7	62,3	62,7	63,1	63,4
Y ₁₂	61,2	61,8	62,4	62,8	63,4	63,9	64,3	64,5	64,6	64,6	64,5
Y ₁₃	62,9	63,4	64,0	64,2	64,7	65,1	65,4	65,5	65,6	65,5	65,4
Y ₁₄	58,9	59,6	60,4	60,6	61,4	61,9	62,4	62,8	63,1	63,4	63,4
Y ₁₅	60,3	61,0	61,9	61,9	62,7	63,5	64,1	64,5	64,8	65,0	65,2
Y ₁₆	60,6	61,3	62,1	62,7	63,4	64,1	64,6	64,8	64,9	65,0	65
Y ₁₇	62,2	62,9	63,6	63,7	64,5	65,1	65,6	65,8	65,9	65,9	65,8

Y₁ – Polska, Y₂ – dolnośląskie, Y₃ – kujawsko-pomorskie, Y₄ – lubelskie, Y₅ – lubuskie, Y₆ – łódzkie, Y₇ – małopolskie, Y₈ – mazowieckie, Y₉ – opolskie, Y₁₀ – podkarpackie, Y₁₁ – podlaskie, Y₁₂ – pomorskie, Y₁₃ – śląskie, Y₁₄ – świętokrzyskie, Y₁₅ – warmińsko-mazurskie, Y₁₆ – wielkopolskie, Y₁₇ – zachodniopomorskie.

Źródło: Rocznik Statystyczny RP 2000 (2000, s. LX–LXIII), Rocznik Statystyczny RP 2001 (2001, s. LXII–LXV), Rocznik Statystyczny RP 2002 (2002, s. LXII–LXV), Rocznik Statystyczny RP 2003 (2003, s. LXII–LXIV), Rocznik Statystyczny RP 2004 (2004, s. 66–69), Rocznik Statystyczny RP 2005 (2005, s. 70–73), Rocznik Statystyczny RP 2006 (2006, s. 70–73), Rocznik Statystyczny RP 2007 (2007, s. 70–73), Rocznik Statystyczny RP 2008 (2008, s. 70–73), Rocznik Statystyczny RP 2009 (2009, s. 78–81), Rocznik Statystyczny RP 2010 (2010, s. 88–91).

Radziwiłł (1999) zwraca uwagę na zróżnicowanie regionalne bezrobocia. Jest to tylko jeden element zróżnicowania regionalnego, lecz ranga jego jest olbrzymia. Autor przypomi-

na, że tania siła robocza tylko w niewielkim stopniu przyciąga inwestycje. Dla przedsiębiorców wyższe znaczenie w ocenie atrakcyjności regionów mają efekty aglomeracyjne. Efekty te polegają na wytwarzaniu się dogodnego dla rozwoju działalności gospodarczej klimatu w miejscach, gdzie ta działalność jest już dobrze rozwinięta. Ponieważ efekty aglomeracyjne mają w Polsce większe znaczenie od efektu płacowego i migracyjnego, mechanizm rynkowy nie doprowadzi w Polsce do istotnego złagodzenia różnic międzyregionalnych „[...] jedynie po wykształceniu się znaczących migracji możliwa będzie pewna konwergencja stóp bezrobocia, jednak nie poprzez wzrost zatrudnienia w województwach ekonomicznie słabych, lecz poprzez więcej niż proporcjonalną utratę zasobów siły roboczej w stosunku do utraty miejsc pracy. Oznacza to, że bez bardziej aktywnej polityki regionalnej państwa, prawdopodobieństwo bardziej zrównoważonego geograficznie wzrostu, nawet w dłuższej perspektywie, jest niskie” (s. 3).

PRZEMYSŁ I ROLNICTWO W GOSPODARCE WOJEWÓDZTW

Przemysł jest głównym działem gospodarki narodowej, decyduje o poziomie i tempie rozwoju gospodarczego. Rozwój przemysłu ma wpływ na rozwój transportu, budownictwa i wiele innych dziedzin gospodarki, w tym na modernizację i intensyfikację rolnictwa. Charakteryzuje się wysoką wydajnością pracy, często dużą rentownością, wiąże się z rozwojem nauki i techniki. O znaczeniu przemysłu w gospodarce decydują jego udział w generowaniu wartości dodanej brutto, liczba pracujących i inne kategorie ekonomiczne. W tabeli 2 przedstawiono udział procentowy przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto w Polsce i województwach w latach 1999–2009. Dostrzegamy zmniejszenie udziału przemysłu w tworzeniu wartości dodanej krajowej gospodarki o 4% w badanym okresie oraz znaczne zwiększenie różnicy pomiędzy województwami. W 1999 roku udział przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto wyniósł 35,8% w województwie śląskim, a 21,3% w województwie lubelskim; w 2009 różnica jest zdecydowanie wyższa i wynosi 18,1% (śląskie 33,1%, mazowieckie 15%).

Lipowski (1997) przywołuje doświadczenia, które powinniśmy uwzględnić przy ocenie sytuacji w naszym kraju. „[...] Na początku lat siedemdziesiątych w Korei Płd. i na Tajwanie narastała świadomość, że pracochłonna produkcja przemysłu lekkiego może wkrótce utracić przewagę konkurencyjną na rynkach międzynarodowych z powodu stale rosnących kosztów plac” (s. 52). Postanowiono, że niezbędna jest restrukturyzacja przemysłu w kierunku rozwoju dziedzin kapitałochłonnych, z dużym zaangażowaniem nowoczesnej myśli technicznej i produkcji dóbr o wysokim stopniu przetworzenia. Można sądzić, że spadek udziału przemysłu (tab. 2) w generowaniu wartości dodanej w latach 1999–2009 jest skutkiem podobnych procesów. W pierwszych latach transformacji ustrojowej przenoszono część miejsc pracy z przemysłu Europy Zachodniej do Polski i innych krajów postsocjalistycznych. Wzrost kosztów produkcji w krajach naszej części Europy oraz ekspansja gospodarcza Chin i pozostałych państw azjatyckich wywołują kolejny etap przenoszenia miejsc pracy dalej – na Wschód i Daleki Wschód. Zrozumiana i konieczna jest więc troska o utrzymanie i rozwój przemysłu we wszystkich miejscowościach i województwach.

Tabela 2. Procentowy udział przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto (ceny bieżące) w Polsce i województwach w latach 1999–2009

Zmienna	Rok										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Y ₁	27,9	26,2	26,0	24,5	23,6	24,5	24,9	23,9	24,2	24,3	23,9
Y ₂	29,2	26,9	29,1	26,5	25,9	27,6	28,6	29,6	32,0	32,9	31,2
Y ₃	28,1	28,8	27,8	25,5	23,8	24,8	24,0	23,7	24,1	24,8	23,8
Y ₄	21,3	19,9	21,3	19,2	17,5	18,9	19,3	18,7	18,9	18,8	19,6
Y ₅	25,1	26,3	25,6	24,3	23,7	25,4	27,2	28,0	28,4	29,0	28,2
Y ₆	29,9	27,7	27,8	27,4	25,8	27,2	26,5	26,0	25,8	26,2	26,3
Y ₇	28,2	27,7	25,7	23,4	21,7	22,8	23,4	22,5	24,0	24,1	22,8
Y ₈	22,2	19,1	20,4	19,2	19,0	18,8	17,8	16,7	16,6	15,6	15,0
Y ₉	30,6	30,3	29,5	28,3	26,2	26,8	32,0	29,3	27,7	29,2	30,7
Y ₁₀	30,6	29,8	29,2	26,9	25,9	27,7	28,3	17,4	26,8	26,7	26,7
Y ₁₁	21,9	20,9	21,0	19,4	18,7	19,1	17,8	18,0	17,8	19,9	18,2
Y ₁₂	26,2	26,5	26,2	23,8	23,5	24,5	23,8	22,8	23,6	23,9	22,2
Y ₁₃	35,8	33,1	33,0	32,7	31,6	32,5	36,0	33,3	32,8	32,4	33,1
Y ₁₄	26,6	25,8	24,7	23,9	22,5	22,9	22,9	22,8	24,2	26,4	27,5
Y ₁₅	25,0	24,6	23,0	22,1	21,2	23,1	22,5	22,0	21,8	23,1	22,2
Y ₁₆	31,6	29,1	27,0	25,9	26,0	27,8	26,4	26,4	27,3	27,1	27,0
Y ₁₇	24,7	23,8	22,1	20,5	17,5	18,4	18,2	17,9	17,8	18,5	18,3

Y₁ – Polska, Y₂ – dolnośląskie, Y₃ – kujawsko-pomorskie, Y₄ – lubelskie, Y₅ – lubuskie, Y₆ – łódzkie, Y₇ – małopolskie, Y₈ – mazowieckie, Y₉ – opolskie, Y₁₀ – podkarpackie, Y₁₁ – podlaskie, Y₁₂ – pomorskie, Y₁₃ – śląskie, Y₁₄ – świętokrzyskie, Y₁₅ – warmińsko-mazurskie, Y₁₆ – wielkopolskie, Y₁₇ – zachodniopomorskie.

Źródło: Rocznik Statystyczny RP 2000 (2000, LXXVI–LXXIX), Rocznik Statystyczny RP 2001 (2001, s. LXXVIII–LXXXI), Rocznik Statystyczny RP 2002 (2002, s. LXXVIII–LXXXI), Rocznik Statystyczny RP 2003 (2003, s. LXXXII–LXXXV), Rocznik Statystyczny RP 2004 (2004, s. 82–85), Rocznik Statystyczny RP 2005 (2005, s. 86–89), Rocznik Statystyczny RP 2006 (2006, s. 86–89), Rocznik Statystyczny RP 2007 (2007, s. 86–89), Rocznik Statystyczny RP 2008 (2008, s. 86–89), Rocznik Statystyczny RP 2009 (2009, s. 94–97), Rocznik Statystyczny RP 2010 (2010, s. 106–109).

Należy powtórzyć tezę Radziwiła (1999), który proponuje uznać efekty aglomeracyjne za istotny element sił sprawczych regionalnych inwestycji infrastrukturalnych, szczególnie w transport i łączność. Twierdzi także, że mechanizm rynkowy samoistnie nie doprowadzi do istotnego złagodzenia różnic międzyregionalnych.

Rolnictwo charakteryzuje się względnie niską, w porównaniu z innymi dziedzinami gospodarki, zdolnością generowania nadwyżki dochodów nad kosztami działalności. Wynika to w części z uboższego wyposażenia gospodarstw rolnych w środki trwałe. Względnie duża liczba ludzi utrzymujących się z rolnictwa ogranicza środki finansowe, które mogą być przeznaczone na inwestycje w wyposażenie gospodarstw rolnych w nowoczesne środki trwałe. Udział rolnictwa w generowaniu wartości dodanej jest cechą o zmniejszających się różnicach między poszczególnymi województwami (tab. 3). W 1999 roku było to 9,9% (podlaskie 9,6%, śląskie 1,3%) wobec 8,6% w 2009 (podlaskie 9,6%, śląskie 1%).

Wartość dodana brutto przemysłu przeliczona na jedną osobę pracującą jest kilkakrotnie wyższa od wartości dodanej generowanej przez rolnictwo. Jedną z przyczyn tego pro-

cesu jest fakt ponadpięciokrotnie (5,6 w 2008 roku) wyższej w przemyśle wartości majątku trwałego w porównaniu z oszacowaną wartością środków trwałych w rolnictwie. W pracach nad strategiami rozwoju województw warto uwzględnić to, że znaczenie gospodarcze rolnictwa województwa śląskiego jest stosunkowo niewielkie. Inna jest sytuacja w województwach: podlaskim, lubelskim, warmińsko-mazurskim, w których udział rolnictwa w generowaniu wartości dodanej jest wyższy (tab. 3). Wielkopolskie i kujawsko-pomorskie wnoszą znaczący wkład w produkcję rolniczą kraju. Duże znaczenie ma rolnictwo jako źródło utrzymania dla ponad 2 mln osób pracujących w tym dziale gospodarki i ich rodzin.

Tabela 3. Udział procentowy rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto (ceny bieżące) w Polsce i województwach w latach 1999–2009

Zmienna	Rok										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Y ₁	4,9	4,1	3,8	3,8	3,1	2,9	5,0	4,5	4,3	4,3	3,7
Y ₂	4,2	2,8	2,8	2,7	2,6	2,1	3,0	2,6	2,2	2,3	1,8
Y ₃	6,0	4,1	3,9	4,6	5,0	4,1	8,3	6,8	6,2	5,9	5,2
Y ₄	10,7	8,3	6,0	7,0	5,0	5,3	8,4	7,4	7,0	7,9	6,6
Y ₅	5,8	4,7	4,0	4,0	3,2	2,0	5,7	4,6	3,9	4,4	3,6
Y ₆	4,6	4,4	4,0	3,9	2,9	2,7	6,8	5,9	6,1	6,5	5,6
Y ₇	3,1	3,1	3,0	2,3	2,0	2,1	3,0	2,9	2,8	3,0	2,6
Y ₈	4,1	3,5	3,2	3,5	2,6	2,5	4,1	3,7	3,8	3,8	3,6
Y ₉	7,1	4,8	5,7	5,0	4,7	4,2	5,8	5,5	5,3	5,3	4,3
Y ₁₀	5,0	4,7	3,8	3,0	2,6	2,3	3,3	3,3	3,1	3,5	2,9
Y ₁₁	11,2	8,2	7,3	7,1	6,0	6,2	12,1	11,8	11,6	10,7	9,6
Y ₁₂	3,2	2,8	2,6	2,4	2,3	2,3	3,4	2,8	2,6	2,9	2,5
Y ₁₃	1,3	1,6	1,7	1,2	1,0	1,0	1,3	1,3	1,0	1,1	1,0
Y ₁₄	7,1	6,6	5,8	5,0	5,1	5,8	7,7	6,3	6,2	6,3	5,3
Y ₁₅	8,1	6,9	6,8	6,3	4,3	4,4	9,3	8,5	8,2	7,8	6,6
Y ₁₆	7,2	6,7	5,7	6,7	5,2	4,8	8,9	7,8	7,1	6,5	5,1
Y ₁₇	6,1	4,7	4,3	4,3	3,8	3,5	5,5	4,5	4,5	4,2	3,6

Oznaczenia i źródło obliczeń własnych jak w tab. 1 i 2.

PRODUKT KRAJOWY BRUTTO *PER CAPITA* W LATACH 1999–2009 – ZRÓŻNICOWANIE WOJEWÓDZKIE

Produkt krajowy brutto opisuje zagregowaną wartość dóbr i usług (tak zwanych finalnych) wytworzonych w określonej jednostce czasu (najczęściej w ciągu roku). Obliczenia i szacunki przeprowadza się zwykle dla danego kraju oraz, coraz częściej, w układzie regionalnym, wojewódzkim, a nawet mniejszych jednostek podziału terytorialnego. Wartość wytworzonych usług i dóbr finalnych oblicza się, odejmując od produkcji całkowitej wartość dóbr i usług zużytych do tej produkcji. W przedsiębiorstwie jest to wartość dodana, a produkt krajowy brutto jest sumą wartości dodanej wytworzonej przez wszystkie podmioty gospodarujące. Tabela 4 zawiera dane o wielkości produktu krajowego brutto wygenerowanego w Polsce i poszczególnych województwach w latach 1999–2009. Umożliwiają one obserwację stosunkowo krótkiej historii rozwoju gospodarczego kraju i województw.

Rośnie różnica między województwami o najwyższej i najniższej wartości produktu krajowego brutto *per capita*. W 1999 roku w województwie mazowieckim była to kwota 20 920 zł, podczas gdy w województwie lubelskim 10 383 zł (różnica 10 537 zł). W 2009 roku różnica między wartościami skrajnymi osiągnęła poziom 29 669 zł (mazowieckie 52 770 zł na mieszkańca, podkarpackie 23 101 zł). Dane te wskazują na proces pogłębiania się różnic pomiędzy regionami. W latach 2009–2005 rozpiętość między wartościami ekstremalnymi, z wyłączeniem województwa mazowieckiego, wynosiła, odpowiednio, 13 025 zł, 12 738 zł i 10 960 zł, a w 2005 roku 10 400 zł. Wydaje się, że warto zachować ostrożność wnioskowania, ponieważ w zbiorowości pomniejszonej o województwo mazowieckie obserwowane różnice są wyraźnie mniejsze.

Tabela 4. Produkt krajowy brutto (ceny bieżące) w zł na 1 mieszkańca w Polsce i województwach w latach 1999–2009

Zmienna	Rok										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Y ₁	14316	15914	17725	19430	20431	21366	24181	25767	27799	30873	33462
Y ₂	14290	16273	18324	19758	21193	21986	24639	26620	29739	33567	35989
Y ₃	13193	14121	15893	17563	18635	19169	21633	22474	24301	26801	28926
Y ₄	10383	11112	12146	13614	14300	15019	16777	17591	18779	20913	23219
Y ₅	13062	14444	15900	17254	17850	18396	21641	23241	24733	27350	28709
Y ₆	12682	14497	15723	17535	18492	19498	22274	23666	25521	28371	31140
Y ₇	13029	14231	15826	16788	17659	18522	20671	21989	24111	26456	28878
Y ₈	20920	23760	26871	30283	31115	32722	36636	40817	44381	49415	52770
Y ₉	12635	13320	15146	15780	16738	17173	20785	21347	22347	25609	28379
Y ₁₀	10868	11685	12608	13870	14569	15436	16886	17789	19024	20829	23101
Y ₁₁	10926	11580	13174	14727	15719	16105	18056	19075	20396	22896	24434
Y ₁₂	14129	16120	17824	19301	20346	20929	23616	25308	27373	30396	31754
Y ₁₃	16014	17565	19509	21206	22627	23718	27177	27792	29497	32761	36126
Y ₁₄	11056	12435	13868	14843	15977	16911	18714	19274	21130	23741	26763
Y ₁₅	10986	12341	13210	14065	15258	16504	18778	19709	21005	22961	24814
Y ₁₆	15141	16747	18900	20634	21072	22256	26001	27553	29279	32266	34934
Y ₁₇	13980	15924	17489	19269	20196	20357	22494	23924	25324	27708	30357

Oznaczenia i źródło obliczeń własnych jak w tab. 2.

Analiza rozwoju gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego jest elementem polityki regionalnej. Jej fundamentem jest poszukiwanie i kształtowanie drogi efektywnego wykorzystywania dostępnych zasobów oraz projektowanie sposobów zmniejszania istniejących dysproporcji w poziomie rozwoju poszczególnych składników potencjału gospodarczego. Założeniem procesu niwelowania dystansu rozwojowego jest inspirowanie, pobudzanie i wspieranie regionów, podregionów, województw i mniejszych jednostek samorządu terytorialnego do szybszego, bardziej dynamicznego wzrostu gospodarczego. Szlachta (1997) zwraca uwagę analityków i polityków na pewne cechy rozwoju regionalnego, identyfikując struktury kryzysogenne i ekspansywne. Rolnictwo o nieefektywnej strukturze agrarnej, mało zaawansowany technologicznie przemysł, rażące braki w infrastrukturze oraz niska lokalnie i regionalnie aktywność kapitału ludzkiego to cechy niesprzyjające rozwojowi gospodarcze-

mu, a w konsekwencji wzrostowi dochodów ludności. Większa od przeciętnej dynamika rozwoju i umiejętność wykorzystania endogenicznego potencjału rozwojowego cechują tak zwane struktury ekspansywne. W połowie lat 90. XX wieku Szlachta (1997) zaliczał do tej grupy: województwo wielkopolskie, aglomeracje portowe, Warszawę i okolice, Kraków i okolice oraz zachodnie regiony przygraniczne. Dzisiaj, kilkanaście lat później, do zbiorowości województw (regionów) o wysokim, w porównaniu z innymi województwami, produkcie krajowym brutto *per capita* i relatywnie wysokim udziale przemysłu w tworzeniu wartości dodanej należą województwa: śląskie, dolnośląskie i opolskie, oprócz mazowieckiego (z dominacją Warszawy) i tradycyjnie prężnie rozwijającego się wielkopolskiego.

Z tabeli 5 wynika, że w badanym okresie we wszystkich województwach notowano wzrost gospodarczy. W skali kraju produkt krajowy brutto *per capita* w 2009 roku stanowił 233,7% produktu krajowego z 1999 roku. W 2009 roku najwyższą dynamikę wzrostu w relacji do roku poprzedniego osiągnięto w województwie łódzkim (14,3%), a liderem wzrostu było województwo świętokrzyskie (12,7%). W pierwszym pełnym roku członkostwa w Unii Europejskiej tylko w województwie podkarpackim wzrost, w stosunku do roku poprzedniego, był niższy od 10% (9,4%), w pozostałych wahał się od 10,5% (w zachodniopomorskim) do 21,0% (w opolskim).

Tabela 5. Dynamika wzrostu produktu krajowego brutto w latach 2000–2009 w Polsce i województwach (rok poprzedni = 100)

Zmienna	Rok										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Y ₁	111,2	111,4	109,6	105,2	104,6	113,2	106,6	107,9	111,1	108,4	111,2
Y ₂	113,9	112,6	107,8	107,3	103,7	112,1	108,0	111,7	112,9	107,2	113,9
Y ₃	107,0	112,5	110,5	106,1	102,9	112,9	103,9	108,1	110,3	107,9	107,0
Y ₄	107,0	109,3	112,1	105,0	105,0	111,7	104,9	106,8	111,4	111,0	107,0
Y ₅	110,6	110,1	108,5	103,5	103,1	117,6	107,4	106,4	110,6	105,0	110,6
Y ₆	114,3	108,5	111,5	105,5	105,4	114,2	106,2	107,8	111,2	109,8	114,3
Y ₇	109,2	111,2	106,1	105,2	104,9	111,6	106,4	109,7	109,7	109,2	109,2
Y ₈	113,6	113,1	112,7	102,7	105,2	112,0	111,4	108,7	111,3	106,8	113,6
Y ₉	105,4	113,7	104,2	106,1	102,6	121,0	102,7	104,7	114,6	110,8	105,4
Y ₁₀	107,5	107,9	110,0	105,0	106,0	109,4	105,3	106,9	109,5	110,9	107,5
Y ₁₁	106,0	113,8	111,8	106,7	102,5	112,1	105,6	106,9	112,3	106,7	106,0
Y ₁₂	114,1	110,6	108,3	105,4	102,9	112,8	107,2	108,2	111,0	104,5	114,1
Y ₁₃	109,7	111,1	108,7	106,7	104,8	114,6	102,3	106,1	111,1	110,3	109,7
Y ₁₄	112,5	111,5	107,0	107,6	105,8	110,7	103,0	109,6	112,4	112,7	112,5
Y ₁₅	112,3	107,0	106,5	108,5	108,2	113,8	105,0	106,6	109,3	108,1	112,3
Y ₁₆	110,6	112,9	109,2	102,1	105,6	116,8	106,0	106,3	110,2	108,3	110,6
Y ₁₇	113,9	109,8	110,2	104,8	100,8	110,5	106,4	105,9	109,4	109,6	113,9

Oznaczenia i źródło obliczeń własnych jak w tab. 2.

Rynek jest czynnikiem silniej oddziałującym na zmiany gospodarcze w regionach, lecz wyraźnie zauważalne zaczyna to być dopiero w długim okresie. Jest to proces wielopłaszczyznowej restrukturyzacji sfery gospodarki, organizacji i zarządzania oraz funkcjonowania społeczeństwa. W Polsce powoli zmniejsza się udział rolnictwa w tworzeniu wartości doda-

nej (tab. 3). Wyraźnie dostrzegamy tu liczbowe potwierdzenie ogólnie znanego faktu zdecydowanie wyższej produktywności pracy w przemyśle w porównaniu z rolnictwem. Istotne jednak wydaje się zaznaczenie, że wartość majątku trwałego przemysłu w 2008 roku ponadpięciokrotnie (5,6) przewyższała wartość majątku trwałego rolnictwa. Wartość majątku trwałego w przemyśle wynosiła 707 698 mln zł, podczas gdy w rolnictwie w 2008 roku 125 959 mln zł (2009). W 2007 roku wartość brutto środków trwałych w przemyśle przewyższała odpowiednią wartość w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie ponadpięciokrotnie (2009). Fakt kilkukrotnie wyższej wartości wyposażenia przemysłu w środki trwałe w znacznym stopniu uzasadnia istniejące różnice w produktywności przemysłu i rolnictwa. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w 2008 roku osiągnęły wartość 4600 mln zł (2009), w przemyśle 70 996 mln zł, to jest 15,4 razy więcej w porównaniu z rolnictwem. Podobnie było w 2007 roku – inwestycje w rolnictwie oszacowano na kwotę 4118 mln zł, a w przemyśle na kwotę 64 318 mln zł, to jest 15,6 razy przewyższającą wartość inwestycji w rolnictwie.

WNIOSKI

Sformułowana we wstępie teza o rosnącym rozwarstwieniu województw pod względem pewnych cech znajduje w przedstawionych danych liczbowych formalne potwierdzenie. Zasada ostrożności wnioskowania sugeruje powstrzymanie się przed kategorycznymi twierdzeniami. Stosunkowo krótki okres obserwacji i dominująca rola w ocenie potencjału ekonomicznego województwa mazowieckiego i Warszawy wskazuje na konieczność (lub potrzebę) oceny sytuacji w zbiorowości województw pomniejszonej o województwo mazowieckie. W grupie 15 województw nie obserwujemy wyraźnej tendencji do wzrostu rozwarstwienia pod względem badanych cech.

Udział ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem zwiększył się w Polsce w latach 1999–2009 o 3,9%. W 1999 roku różnica między województwem o najniższym (podlaskie – 57,8%) wskaźniku udziału ludności w wieku produkcyjnym w populacji ogółem a województwem o najwyższej wartości tego wskaźnika (śląskie 62,9) wynosiła 5,1%, w roku 2009 różnica zmniejszyła się do 2,7% (lubelskie 63,1, lubuskie i zachodniopomorskie 65,8).

Struktura produktu krajowego sugeruje pewne cechy procesu rozwojowego. Proporcje udziału rolnictwa i przemysłu w tworzeniu wartości dodanej wskazują na mniej lub bardziej intensywny wzrost. Udział rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto zmniejszył się w Polsce z 4,9% w 1999 roku do 3,7% w 2009. Zróżnicowanie regionalne w 1999 roku wynosiło 9,9% (podlaskie 11,2%, śląskie 1,3%), w 2009 roku 8,6% (podlaskie 9,6%, śląskie 1%). Jednak w 2005, 2006 i 2007 roku różnice były wyższe i wynosiły, odpowiednio, 10,8%, 10,5% i 10,6%. Trudno więc potwierdzić tezę o wyraźnym zmniejszaniu się zróżnicowania wojewódzkiego udziału rolnictwa w tworzeniu wartości dodanej brutto.

Odmienne prezentuje się kwestia udziału przemysłu w generowaniu wartości dodanej brutto. Ogółem w kraju notujemy spadek udziału przemysłu z poziomu 27,5% w 1999 roku do 23,9% w 2009. Różnica w województwach o najwyższym (śląskie 35,8%) i najniższym wskaźniku (lubelskie 21,3%) osiągnęła w 1999 roku poziom 9,3%. W 2009 roku dystans zwiększył się do 18,1% (śląskie 33,1%, mazowieckie 15,0%).

PIŚMIENNICTWO

- Heffner K., Polko A.** 2006. Wpływ struktury policentrycznej oraz obszarów problemowych na przedsiębiorczość, konkurencyjność i rozwój regionalny – przypadek Aglomeracji Górnośląskiej, w: *Przedsiębiorczość, konkurencyjność a rozwój regionalny*. Red. A. Klasik. Katowice, Wydaw. AE w Katowicach, 23–29.
- Kogut-Jaworska M.** 2008. Instrumenty interwencjonizmu lokalnego w stymulowaniu rozwoju gospodarczego. Warszawa, CeDeWu Sp. z o.o., 25–33.
- Lipowski A.** 1997. Polityka przemysłowa a wzrost konkurencyjności. Warszawa, Wydaw. Nauk. PWN, 52.
- Radziwiłł A.** 1999. Zróżnicowanie regionalne bezrobocia zrównoważonego w Polsce. Perspektywy zrównoważonego rozwoju. *Studia i Analizy CASE* 197, 3–5.
- Rocznik Statystyczny 1989.** 1989. Warszawa, GUS, XXXII–XXXIII.
- Rocznik Statystyczny RP 2000.** 2000. Warszawa, GUS, LX–LXIII, LXXVI–LXXIX.
- Rocznik Statystyczny RP 2001.** 2001. Warszawa, GUS, LXII–LXV, LXXVIII–LXXXI.
- Rocznik Statystyczny RP 2002.** 2002. Warszawa, GUS, LXII–LXV, LXXVIII–LXXXI.
- Rocznik Statystyczny RP 2003.** 2003. Warszawa, GUS, LXII–LXIV, LXXXII–LXXXV.
- Rocznik Statystyczny RP 2004.** 2004. Warszawa, GUS, 66–69, 82–85.
- Rocznik Statystyczny RP 2005.** 2005. Warszawa, GUS, 70–73, 86–89.
- Rocznik Statystyczny RP 2006.** 2006. Warszawa, GUS, 70–73, 86–89.
- Rocznik Statystyczny RP 2007.** 2007. Warszawa, GUS, 70–73, 86–89.
- Rocznik Statystyczny RP 2008.** 2008. Warszawa, GUS, 70–73, 86–89.
- Rocznik Statystyczny RP 2009.** 2009. Warszawa, GUS, 78–81, 94–97, 666, 673.
- Rocznik Statystyczny RP 2010.** 2010. Warszawa, GUS, 88–91, 106–109.
- Szlachta J.** 1997. Polityka rozwoju regionalnego Polski jako element integracji europejskiej, w: *Rzeczony regionalny Polski jako element integracji europejskiej*. Konferencje i Seminaria, 14. Warszawa, Biuro Studiów i Ekspertyz Sejmu RP.